

Petercsák Tivadar

EGRI FERTÁLYMESTERI TRAKTÁK A 19–20. SZÁZADBAN

Egerben – több magyarországi településhez hasonlóan – jellemző volt, hogy a város kisebb részekre, tizedekre, fertályokra tagolódott. Az intézmény a 18. század elején már létezett, és a városrészek élére választott *tizedesek, fertálymesterek, negyedmesterek* közvetítettek a városnegyedek és a hatóságok között, de felügyeltek a rendre, az erkölcsös életre is. Az egri fertálymesterség azért különleges, mert a tényleges közigazgatási feladatok megszűnése után hagyományörző tevékenységként és a társasági élet részeként fennmaradt a 20. század közepéig. A szocializmus évtizedeiben szünetelt, majd 1996-ban újjáélesztett fertálymesterség az „egriség” szerves része, a lokális öntudat erősítésének fontos eszköze.¹

Kezdetben négy negyede volt Egernek, majd a városfalon kívüli hóstyák, külvárosok létrejöttével a 18. század elején hatra (Város I-IV, Hatvani, Maklári negyed), az 1710-es évek és 1823 között 12-re (Város I-IV, Hatvani I-IV, Rác vagy Felnémeti, Cifrasánc, Maklári I-II. negyed) nőtt a számuk. 1938-ban két új negyed (Szent István-város, Szent Lajos-város) keletkezett, így az intézmény 1949-es megszűnéséig 14 városrész élére választottak egy évre fertálymestert, negyedmestert a köztisztviselőkből álló férfiak közül. A 18-19. században még a városi tisztviselők irányításával végezték munkájukat: tájékoztatták körzetük lakóit a hatóság rendeleteiről, részt vettek az adók beszédésében, felügyeltek a városrészük tisztaságára, a lakosok erkölcsös életére. A 20. században már a

¹ A témáról az utóbbi években több tanulmányt készítettem: *Petercsák Tivadar: Fertálymesterei emlékek a Dobó István Vármúzeumban*. Az Egri Vár Híradója 36. Eger, 2004. 3.9.; *Petercsák Tivadar: Fertálymesterek választása Egerben*. Tisicum XVIII. Szolnok, 2009. 527-534.; *Petercsák Tivadar: Az egri fertálymesterek feladatainak változása a 18-20. században*. In: Történelemszék a katedrán. Tanulmányok Nagy József 80. születésnapjára (Szerk: Gebei Sándor-Makai János-Bartók Béla). Eger, 2009. 161-176.; *Petercsák Tivadar: Az egri fertálymesterei bot és köpeny*. In: Történet – muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Veres László tiszteletére. (Szerk: Gyulai Éva-Viga Gyula). Miskolc, 2010. 251-263.; *Petercsák Tivadar: Fertálymesterei tablók a Dobó István Vármúzeumban*. Agria (Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve) XLVI. Eger, 2010. 219-269.; *Petercsák Tivadar: Hagyományörző fertálymesterei Egerben*. In: Eruditio, virtus et constantia. Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére (Szerk: Imre Mihály-Oláh Szabolcs-Fazakas Gergely Tamás-Száraz Orsolya). Debrecen, 2011. II. 607-615.; *Petercsák Tivadar: Egri fertálymesterei hagyományok*. Honismeret XL. 2012/3. 30-34.; *Petercsák Tivadar: Kulturális örökségünk: az egri fertálymesterség*. Agria. VII. évf. 2. sz. 2013. nyár. 149-155.

város által előírt feladatok nélkül, tisztos társadalmi tevékenységként negyedeik szószólói voltak, segítették a szegényeket, gondot viseltek a helyi kulturális értékekre. A fertálymesterség presztízse ekkor érte el a csúcspontját, hiszen magas rangú főpapok, országgyűlési képviselők, megyei és városi vezető tisztviselők is megtiszteltetésnek vették, ha fertálymesterek lehettek. A 18-19. században nem volt egységes fertálymesteri testület, hanem az egyes negyedek szerint 12 elkülönülő csoport létezett, amelyhez a még élő összes fertálymester tartozott. Ilyen keretek között választották meg évente az új negyedmestereket, tartották meg az összejöveteleket és vezették a fertálymesteri naplókat. Az összes fertálymester évente csak egy alkalommal, Szent Apollónia napján (február 9.) jött össze, amikor a jellegzetes *százcáncú köpenyben* és a *szalagos fertálymesteri bottal* részt vettek a bazilikában tartott szentmisén, és a városházán letették az esküt. Az egységes fertálymesteri közösség Egri Negyedmesteri Testület néven 1931-ben alakult meg, és fogta össze az egyes negyedek képviselőit, működött megválasztott tiszttal és a fertálymesterek tízparancsolatában megfogalmazott elvek, célkitűzések szerint.² (1. kép)

Fertálymesterek csoportképe 1941-ben. MNL HML V-72/b. 10. d.

A továbbiakban az egri fertálymesterek megválasztásához és beiktatásához kapcsolódó, illetve a működésük évében általuk a negyed többi *kiérdemült* fertálymestere részére adott lakomákról, vendéglátásokról, egriesen „*trakták*”-ról

² Az egri fertálymesterség történetéhez L: *Breznay Imre: A fertálymesterségről*. Adalék Eger város történetéhez. Eger, 1907.; *Breznay Imre: Az egri fertálymesterségről*. Adalék Eger város történetéhez. Eger, 1939. és a szerző 1. jegyzetben felsorolt tanulmányai

szeretnék szólni, amelyek segítették az egyes városrészek lakóinak közösséggé formálódását. Ezekről az 1870-es évektől rendszeresen hírt adott a helyi újság, olvashatunk róluk az 1935-ben fertálymesterré választott Breznay Imre munkáiban, és adatokat találunk a Dobó István Vármúzeumban megőrzött fertálymesteri naplókban is.

A negyedek évenkénti feladata volt az új fertálymester megválasztása. Ez a 19-20. században két szakaszban történt: először a kiérdemült fertálymesterek számba vették a tisztségre érdemes személyeket, s ehhez a hivatalban lévő negyedmester házában vagy pincéjében jöttek össze a jelölő gyűlésre, a *suttogóra* vagy *kandikálóra*. Itt baráti és bizalmas beszélgetés során vitatták meg, hogy ki lenne alkalmas a tisztségre. A legfontosabb feltétel a közéleti tisztaság, vallásosság és feddhetetlen erkölcs volt. A pincében 20-30 gazda is összejött, természetesen asszonyok nélkül, akik „forralt kolbászt és forralt sonkát” küldtek a férjeiknek. Néha három napba is beletelt, amíg dolguk végeztével hazakerültek a férfiak. Ha nem tudtak megegyezésre jutni, a jelölt személyét illetően, többször is megisméltődött a *suttogó*, amíg végre a barátságos poharazgatás mellett egyéges vélemény alakult ki.³

A *suttogón* szóba került jelöltek közül a január végén, február elején megtartott összejöveten választották meg a következő évi fertálymestert. Ez rendszerint a hivatalban lévő negyedmester házában történt, ahol a város által kiküldött biztos, egy tisztviselő jelenlétében zajlott az esemény. A választás szerves része volt, hogy az új fertálymester megvendégelje a választás hírével hozzá érkező két-három tagú küldöttséget, majd a választás helyszínére érkezve meleg szavakkal megköszönje a bizalmat.⁴

Az előző fertálymester kötelessége volt, hogy a választásra a házában megjelenteket *letéti lakomán*, vacsorán lássa vendégül. Erre eredendően a negyed *barátom urai*, kiérdemült fertálymesterei voltak hivatalosak. A Város III. negyedében az 1877. február 24-én tartott fertálymesteri értekezleten született az egyhangú döntés, miszerint „a jövőben a szokásos fertálymesteri lakomákra valamennyi fertálymestereknek feleségei is megjelenhessenek... és azokban részt vehessenek.” Azt is kiemelték, hogy „mostantól özvegységre jutandó fertálymesterek nejei is életük fogytaig azon joggal felruháztatnak, hogy ily lakomákra szintén megjelenhessenek, mely célból ők épen úgy mint a fertálymesterek, a lakomát adó fertálymester által rendesen meghívandók.”⁵ Ez a jelenlegi első ismert adat a *barátné asszonyok* városbeli negyedben rendezett vendéglátásokon való részvételéről, ami módosítja Breznay Imre megállapítását, aki csak a hóstyák vonatkozásában említi a feleségek meghívását a vacsorákra.⁶ A Város II. negyedében 1935-ben rendezett letéti lakomáról készült fényképen is láthatók a fertálymester feleségek. (2. kép)

³ Breznay 1939. 34.; Bakó Ferenc: Az egri borospincék. Eger, 1998. 80-81.

⁴ Breznay 1939. 35.; Petercsák 2009. 529.

⁵ Város III. negyed fertálymesteri jegyzőkönyve 28-29. Egri Fertálymesteri Testület Archívuma

⁶ Breznay 1939. 5.

Letéti vacsora Kánya Gyula fertálymesternél 1935. január 15-én. DIV TD 81.39.1

Mivel általában 20-25 tagja volt a negyedek fertálymester testületeinek, ezeken a traktákon az 1930-as évek végén a 14 negyedben 250-300 egri polgár találkozott farsangkor. A vacsorát imával kezdték, és szokásban volt a társposhár is, amikor minden jelenlévő elénekelte a nótáját, amire vidám koccintás következett. Pohárköszöntőt mondott a választási biztos, amelyben az új fertálymestert köszöntötte, de a volt fertálymesterre és családjára is emelte poharát. A „lelépő fertálymester letéti lakomája régente valóban traktamentum volt végeszakadatlan étel-fogásokkal” – írta Breznay Imre 1939-ben –, amelyről az új fertálymestert nem ritkán az egész vendégsereg és a cigánybanda kísérte hajnaltájt a lakásáig.⁷ A Maklár I. negyed jegyzőkönyvében olvasható, hogy itt 1947. január 11-én tartotta meg „Generál Lajos Ó negyed mester barátunk a letéti traktamentumát,” ahol „majdnem mindnyájan ott voltunk... Barátné Asszonyainkkal egyetemben. Minden tekintetben a legfölségesebb kielégítésben részesültünk és éjjél utáni órákban távoztunk csak el.”⁸ A negyedek új fertálymestereitől is elvárták a vendéglátást, amelyre a február 9-i ünnepélyes beiktatás után került sor. Ekkor hívta reggelire, *feltéti lakomára* kiérdemesült társait. Ez a *früstök* nem ritkán ebéddel és vacsorával folytatódott.⁹

Mind a letéti, mind a feltéti trakta olyan társadalmi eseménynek számított, amelyről a helyi újságok is rendre beszámoltak. 1875-ben a negyedek többségében január 31-én, vasárnap tartották a fertálymester választásokat. „A választásokat régi jó szokás szerint, a múlt évi negyedmester vendégszerető házánál barátságos lakoma követte”- olvasható az Eger újságban. A Város III. negyedében Burik István látta vendégül a fertálymestereket, de azon részt vett az egri

⁷ Breznay 1939. 5., 36.

⁸ Dobó István Vármúzeum Történeti Dokumentáció (DIV TD) 2009.1.1

⁹ Breznay 1939. 39.

érsek édesapja, id. Samassa János és Tavasy Antal polgármester is.¹⁰ Ugyanebben a városnegyedben 1884. január 27-én a volt fertálymesternél, Kormos Gyulánál tartották a búcsúzó ünnepélyt. Az új fertálymester, Greskovics Bertalan ünnepélyes beiktatása a „régí szokás szerint... az elbúcsúzó fertálymesternek lakásán tartatott meg, hová fentnevezett zeneszó és fáklyásos kíséret által elvezettetett. Mintegy 50-60 vendég gyűlt össze a volt fertálymester házánál, kik közül 37-en a főasztalnál elhelyezkedvén és a jó magyaros vacsora cigányzene kíséretében vidáman lefolyván, kezdődött a felköszöntések hosszú sora.” Az újság így tudósítja olvasóit a fontos társadalmi eseményről, amelyen részt vett a polgármester, de a megjelentek között volt jogakadémiai tanár és servita perjel is. A volt fertálymester elérékenyűlve köszönte meg a vendégek megjelenését, és mivel nincs gyermeke, akit kiházásíthatna, „most olyba veszi, mintha lakodalmat tartana, és ezért a kedves menyegzői vendégeit szívből üdvözli és élteti... A vacsora után tánc is kerekedett, s magyar szokás szerint hajnalig eltartott a multság, a midőn az új fertálymestert ismét zene és fáklya-kisérettel lakására vezették” – írta egy „Jelenvolt.”¹¹

Ezeknek a költséges vacsoráknak a részleteiről nem szólnak a helyi újságok tudósításai és a fertálymesteri naplók, de az Egri Híradóban 1896-ban megjelent ironikus hangvételű és a lakomák túlzásaira utaló vers (Czinczér: A fertálymester románcza. Búdal) kiemelt sorai kritikus véleményt tükröznek. „Nagy a becületem,/ Ezt mindenki tudja,/ Ezért választott meg/ A polgárok java./ Meg is hálálom hát,/ Csapok nagy áldomást,/ Mert a tisztesség nő/ Ettől szemlátomást/ Feri, Pista, Jankó/ Peti, Palkó, Miska,/ Aztán eljőjjetek/ Az eszem-iszomra,/ Mert olyan még nem volt,/ Én mondom ezt néktek,/ Ki a bankettekhez/ Nagyszerűen értek./ Ízletes lesz minden:/ Borju, bárány, malacz,/ Kappan, pulyka, csirke,/ Kacsa, lud és lazacz/, Hering, sonka, szarvas,/ Nyúl, őz, turós csusza,/ Fánk, kalács és torta,/ Kinek mi gusztusa/...Fölvirrad a nagy nap,/ A *tétel* nagy napja,/ fertálymester urnak/ Ragyogó az arcza./ A kik megjelennek,/ Mind csak érte isznak,/ Se híre, se hamva/ Bunak vagy panasznak/...Biz’ költséges szörnyen/ A dicsőség utja,/ És nem fertálymester,/ A kinél nem *futja*;/ Mivelhogy a *tétel*/ És *pálcza-átadás*/ Olyan kárt tesz bennünk/, Mint a sáskajárás./ Hej, ha soká így tart/ Eger városában,/ fertálymestereket kerestek hiába./ Maklárrol kell hozni,/ Vagy pedig Baktárol,/ Vagy le kell mondanunk/ Az ősi szokásról.”¹² Breznay már 1903-ban éles hangú cikkben javasolta az egész fertálymesteri intézmény eltörlését, mert hiszen „az egész csak eszem-iszom, hiába való költekezés. ... Megtörtént, hogy a suttogókon kiválasztott polgártárs nem volt hajlandó a szép tisztséget vállalni, mert nem tudta volna nagyobb megterhelés nélkül megrendezni a híres letéti traktát.” 1907-ben – miután kutatásai alapján megismerte a fertálymesterség valódi értékeit – viszont nem restellte bevallani, hogy korábban tévedett. „Olyan évszázados intézmény ellen támadtam, midőn csak az anyagi oldalát néztem, a mely erkölcsiekben nagyon is dús kamatot hajt... Ez a

¹⁰ Eger. 1875. január 28.

¹¹ Eger. 1884. február 7.

¹² Egri Híradó. 1896. 02. 08.

lakoma, ha túlságaiból engednének, követendő példa lehetne az országban, mert mint a lehető legteljesebb demokrata intézmény, ilyen alkalom egyesíti a legkülönfélébb társadalmi osztályokat. Engem egy ilyen lakoma győzött meg az intézmény helyességéről, mikor egy derék iparosunk tisztos házában együtt láttam annak a negyednek kiváló polgárait. A főpap mellett ott ült a tisztviselő, az iparos, a földműves. És bármily nagy volt is közöttük a távolság, egyben valamenynyien azonosak voltak: a becsületben; egy vagyonuk közös volt: a polgárerény.”¹³

A fertálymesteri tisztség társadalmi megbecsültségét is tükrözi az Eger-ben olvasható egyik írás, amely szerint a városban koccintásra kínálkozó alkalmak közül a legkiváltságosabb, s egyszersmind a legérdekesebb a fertálymester választás. Ez nemcsak „mindenféle accidentiákkal járó zsíros hivatal, hanem olyan tisztesség egyszersmind, melyre bárki fia büszke lehet... Méltó és illendő tehát, hogy ez a választás ősidőktől fennálló jó szokás szerint magnum áldomás-sal van összekötve. És pedig duplával. Az egyiket a bucsuzó, a másikat a belépő fertálymester adja. Miután városnegyedeinkben a fertálymesterválasztások most folynak javában, nincs panasz polgáraink körében, hogy kedélyes mulatságoknak híjával volnának.”¹⁴ A feltéti trakta időtartamára utal az 1896-os híradás, miszerint „az eskütételt minden fertálymesternél a szokásos reggeli fejezte be, mely néhol az esteli órákig is eltartott.”¹⁵ 1899-ben a Város I. negyedében Bayer Henrik volt fertálymesternél rendezték a gazdag lakomát, amelyen a fertálymesterviseltéken kívül a város több előkelő tagja is részt vett, és „vidáman emlékeztek meg a fertálymesterségről, amelynek szervezetébe – mint mondták – az öregek nagyon helyesen illesztették be a traktát.”¹⁶ 1907 és 1908 februárjában is hír volt, hogy a szokásos letéti és beiktató lakomákról a régi jó szokás szerint ekkor sem hiányzott a páratlan jókedv.¹⁷ 1912. január végén is jellemző, hogy a hivatalban lévő fertálymesterek egyre-másra adják a szokásos letéti traktát.¹⁸ Február 10-én olvashatták az egriek, hogy az elmúlt hetekben minden második, harmadik napra esett egy-egy hatalmas vacsora, hol ebben, hol abban a városrészben, nem beszélve az Apollónia napi „früstökről, amelynek megtartása különösen a hóstyákon törvény.”¹⁹

Az új fertálymesterek avatása utáni vendéglátását a *feltéti lakoma* kifejezés mellett gyakran nevezték *reggelinek*, *früstöknek*, 1926-ban pedig már „*magyaros villásreggeli*”-ről olvashatunk.²⁰ Breznay Imrét 1935-ben választották a Város II. negyedének fertálymesterévé, aki nyomtatott meghívóval invitálta társait a február 9-én reggel 7 órakor tartandó szentmise és az azt követő eskütétel után Szent Miklós utcai házába reggelire, mivel „mint az már Régente is Szokásban

¹³ Breznay 1907. 3-4., Vö: Eger. 1941. február 8.

¹⁴ Eger. 1885. február 3.

¹⁵ Egri Híradó. 1896. február 11.

¹⁶ Egri Híradó. 1899. január 31.

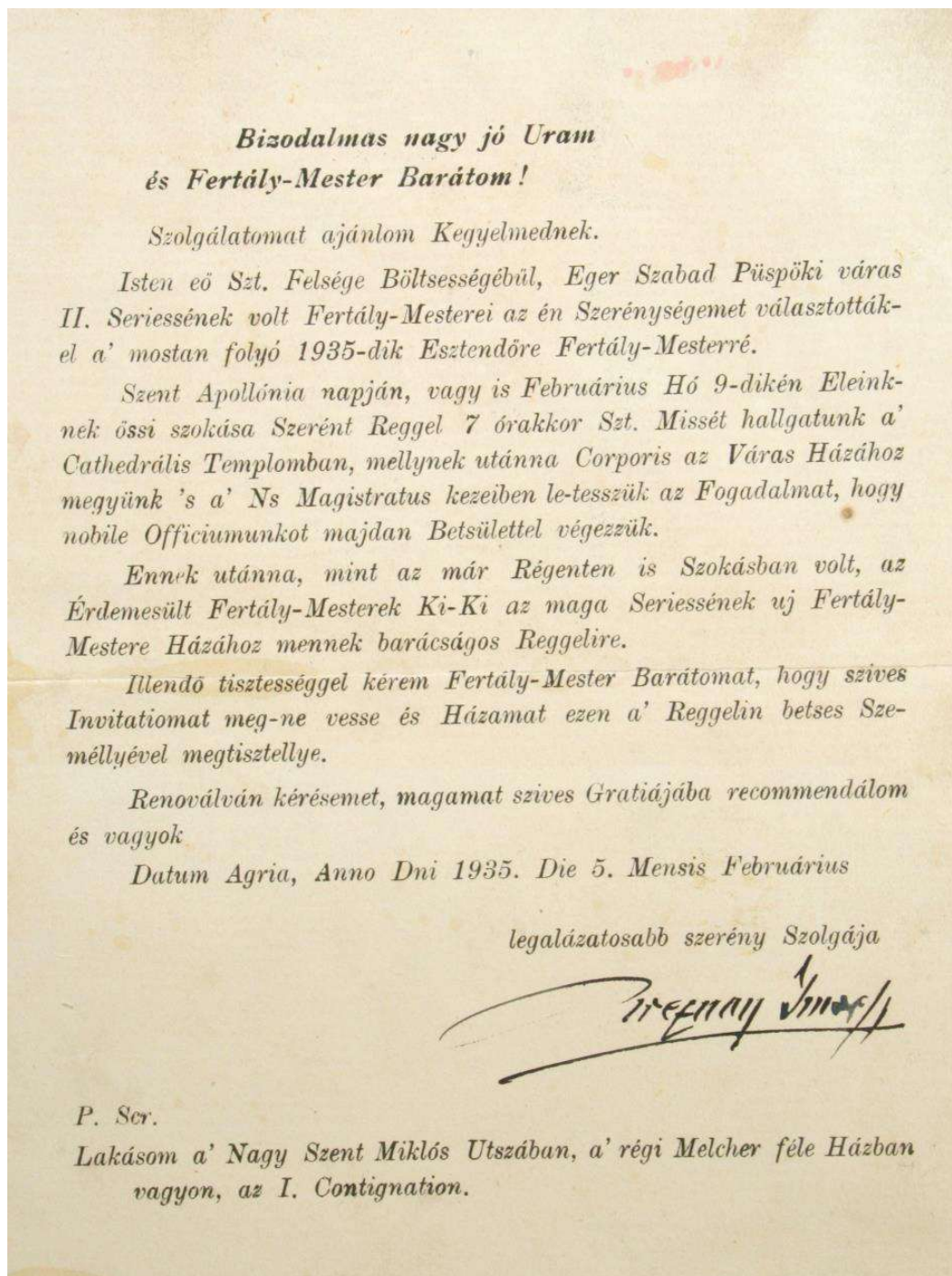
¹⁷ Egri Híradó. 1907. február 12., 1908. február 4.

¹⁸ Eger. 1912. január 31.

¹⁹ Eger. 1912. február 10.

²⁰ Egri Népujság. 1926. február 10.

volt, az Érdemesült Fertály-Mesterek Ki-Ki az maga Seriessének uj Fertálymestere házához mennek barátságos Reggelire.” Breznayval együtt tizennyolcan voltak, amint a meghívón szereplő aláírásokból látható.²¹ (3. kép)

Breznay Imre fertálymester meghívója az eskütételt követő reggelire. DIV TD 81.39.1

²¹ DIV TD 81.39.1

1938-ban a Hatvan II. negyedben *reggelinek* nevezték a vendéglátást, 1939-től viszont már polgáriasabb kifejezéssel éltek, s a jegyzőkönyvekben az új fertálymester lakásán „az általa magyaros vendégszeretettel adott villásreggeli”-ről van szó. Azt is megtudjuk, hogy 1944. február 9-én „Lénárt Mátyás esküt tett új negyedmesternek Honfoglalás utcai lakásán... barátomné Asszonyunkkal együtt szívesen láttak bennünket villás reggelin.” Ezen Bóta Antal elnökkel az élen jelen voltak a negyed fertálymesterei „*csaknem kivétel nélkül.*” A jó hangulatra az 1949. február 9-i jegyzőkönyv utal, hiszen Luzsi József lakásán „bő terítékű asztal, testvéri szeretettel, a negyed folyó ügyeinek tárgyalása után vidám derű és jókedv jellemezte együttesünket.” Az elnökön és jegyzőn kívül jelen volt 13 negyedmester, valamint Tercs kántor mint vendég. Hiányzott 10 fertálymester. A jegyzőkönyv megörökítette, hogy „a hivatalos ügyek lezárása után a megjelent negyedmesterek vidám beszélgetés és nótaszó között fogyasztották az ízletes falatokat. Az elhangzott nóták és rigmusok közül kettőt tart jegyző az utókor számára feljegyzésre méltónak. Az egyiket Sebe József barátom uram énekelte és szövege az alábbi: Hallod-e te juhász fattyú,/Hol van az a legszebb toklyó,/Melyben meg volt hét font faggyú/Egy jó garbóra volt gyapjú./Hej gazduram a kis kését/Kutya itta fel a vérit/Tímár vette meg a bőrit/Juhász ízlelte az ízit.”²² A Maklár I. negyedben a kiérdemesült fertálymesterek 1949. február 9-én az eskütétel és közgyűlés után az új negyedmester házában „majdnem teljes számban megjelenvén az évszázadok óta szokásos fertálymesteri reggeli előtt” a negyedet érdeklő eseményekről és anyagi dolgokról hallgattak beszámolót.²³ A Cifrasáncban *szeretet reggelinek* nevezték 1937-ben az eskütétel után tartott vendéglátást.²⁴

Egy-két negyedben az is szokás volt, hogy nemcsak reggelit ad az új fertálymester hivatalba lépése alkalmából, hanem külön vacsorát is.²⁵ A Város II. kerületének negyedmesteri naplójából az derül ki, hogy itt 1881-től a fertálymester választáson kívül – amelyet jegyzőkönyvben rögzítettek – néhány nap múlva újra összejöttek az új negyedmester házában az esti órákban a választási „*jegyzőkönyv hitelesítésére.*” Valójában ekkor adott vacsorát az új fertálymester társainak, amire az ilyen kifejezésekből következtethetünk: „Braun Károly úr házában eltöltött barátságos estély alkalmával” (1881), „kedélyes és barátságos estély” (1887). 1890-ben a február 2-án megtartott választást követően 17-én Zachar Ferenc „fertálymester úr házában, barátságos estélyen megjelenvén az új fertálymester urat barátságosan üdvözölték s a tagok közé a szokásos felköszöntések kapcsán beavatták.” Arra vonatkozóan, hogy ezek az összejövetelek a negyedet érintő pénzügyeken és aktualitásokon túl valójában vacsorát jelentettek, a negyed 1903. évi és 1904. február 28-i ülés jegyzőkönyvében írt sorok utalnak: „megválasztott negyedmester úr az előírt egyházi szertartáson megjelent és a városházán a hivatalos esküt letette, ebből kifolyólag ... a szokásos lakomán a

²² DIV TD 81.28.1

²³ DIV TD 2009.1.1

²⁴ DIV TD 2009.2.1

²⁵ *Breznay* 1939. 5.

tagtársak közé beigtattatott.” 1905-től már nincs nyoma a fertálymesteri vacsoráknak, de a választást követően nem is tartottak külön értekezletet.²⁶

A Cifrasánc 1930-as évekbeli jegyzőkönyvei a fertálymesteri trakták sokaságáról tudósítanak. 1941-ben „*nagyon szegény negyed*”-nek nevezik kerületüket, ennek ellenére az évek során több alkalommal tartottak fertálymesteri vendéglátást. Ezekről kapunk pontos felsorolást az 1937-es év fertálymesterének, Tóth Józsefnek 1938. január 14-i beszámolójából. Eszerint a február 9-én történt ünnepélyes eskütétel után átvette a negyedmesteri pénztárt és a fertálymesteri tárgyakat, majd a kiérdemülteknek szeretet reggelit adott. Húsvét második napján a Cifrasánc negyedmesterei a Szent Donát temetőben megtartott búcsún vettek részt, és a délutáni körmenetet követően a hivatalban lévő fertálymester uzsonnán látta vendégül a testület jelen volt tagjait és az ünnepi litániát végző Tresó József káplánt. Július második vasárnapján a rossz idő miatt elmaradt a Szent Donát szoborhoz szokásos körmenet, így a főszékesegyházban tartott szentmise után a negyedmesterek Tóth József fertálymesternél a „szokásos szeretet reggelin vettek részt.” Karácsony harmadik napján a Cifrasánc negyedmesterei és családtagjaik közös szentáldozáshoz járultak, este pedig a hivatalban lévő adott „hagyományos negyedmesteri vacsorát” elődeinek és a következő évre jelölt személynek, amelyen azonban a leendő új fertálymester betegsége miatt nem jelenhetett meg. A beszámolóból azt is megtudjuk, hogy Tóth József 1938. január 25-én tartja letéti vacsoráját, amely egyben a leendő fertálymester megválasztását kimondó gyűlés is lesz.²⁷ 1936 és 1940 között az volt a gyakorlat, hogy a hivatalban lévő fertálymester két reggelin, egy uzsonnán és két vacsorán látta vendégül a negyedbelieket.

A fenti példák jelzik, hogy a fertálymesteri trakták komoly kiadást jelentettek a tisztséget vállalók számára, és már a 20. század elején megjelenő kritikus vélemények előtt is felvetődött, hogy a nagy lakomákat a fertálymester megváltassa. 1888-ban Vavrik Endre takarékpénztári igazgató, kiérdemült fertálymester „a tisztjétől való megválása alkalmából a negyed némi szokásos céljainak fődözésére 5 frtot, a traktamentum megváltása fejében pedig az egri szegények javára 50 frtot bocsátott a város közigi tanácsának rendelkezésére.” Az Eger újság melegen üdvözölte a bátor kezdeményezőt a követésre méltó eljárásért.²⁸ Egy ideig azonban erre nem került sor, csak a gazdasági világválság éveiben vetődött fel ismét a trakták mérséklése, szabályozása. Az 1931-ben megalakult Negyedmesteri Testület vezetősége elé került 1932 januárjában Radil Károly volt fertálymester javaslata, hogy a nehéz időkben, „amikor annyi ember tengeti jóformán kenyér nélkül az életét”, a testület tagjai a minden évben szokásos negyedmesteri vacsora helyett adjanak bizonyos összegű pénzbeli megváltást, és abban az évben ne rendezzenek vacsorát. Azok a gazdálkodó fertálymesterek, akik a nehéz viszonyok között maguk sem rendelkeznek készpénzzel, természetben váltanak meg a vacsorát. Ilyenformán 800-1000 pengő vagy ilyen értékű

²⁶ DIV TD 81.39.1

²⁷ DIV TD 2009.2.1

²⁸ Eger.1888. február 9.

élelmiszer gyűlne össze, s ezt a tekintélyes értéket a városi inségakció rendelkezésére bocsátanák.²⁹ A Negyedmesteri Testület központi választmányának ülésén a negyedek véleményének összegzésével levették napirendről a kérdést, hiszen a városrészek felében már le is zajlottak a letéti vacsorák. „Az évszázados hagyományok által szentesített szokás elmaradásától éppen az egri társadalmi élet egyik legsajátságosabb megnyilvánulását, a negyedmesterség intézménye csorbítatlanságát féltették a legtöbben. A negyedi bizottságok egymásután tartották meg értekezleteiket, amelyeken arra utasították a központi választmányba beküldött tagjaikat, hogy a fertálmesterség régi hagyományait sértetlenül őrizték s védjék meg.” Az indítvány ellen felszólalók kifejtették, hogy „a negyedmestereket a vacsora megrendezésében nem önző érdekek vezetik, hanem ez az egyedüli alkalom arra, hogy a barátság jegyében egy évben egyszer találkozzanak... A negyedmesterek már megtették a kötelességüket az inségakciókkal szemben, amennyiben megfizették szükségadójukat, megfizették adományaikat.”³⁰ Ha nem is szűnt meg a vendéglátás, a 30-as években a korábbinál sokkal szerényebb keretek között folyt le – írja Breznay Imre.³¹ A Cifrasánc negyedben 1935-ben „Rendtartási szabály”-ban korlátozták a traktákat. E szerint „azon házat, hol a testület tagjait reggeli, ebéd vagy vacsorával ellátják a tradicionális idő elteltével el kell hagyni minden egyes tagnak, kivéve Szentjános estét, mely éjfélig tarthat és a nagy traktát, mely a házigazda szeretetétől függ. Kik ez ellen vétének egy pengő pénzbüntetésben fognak részesülni. Az ujj negyedmester és neje éjjel 12 órakor az erre kirendelt negyedmesterek által égő lámpával hazakisérendő. Ha a testület bármelyik tagja mértéktelen evés, durva modor, testtartás, káromkodás, nyegle magatartás, erőszakos engedetlenség, a szonok megzavarása vagy becsületsértés okozása, és más kolégájának figyelmeztetésre való durva visszazóllása, vagy bárkivel való kötekedése stb. estek első ízben 2 Pengő pénzbüntetés és egy évre a testületből való kizárása, második ízben 4 Pengő és kettő évi kizárása, harmadik ízben pedig egyszer és mindenkorra a testületből kizáratik.”³²

A szegénynek tartott Cifrasánc fertálmesterei közül többnek nehézséget okozhatott az évi öt vendéglátás, ezért az 1940. február 9-i eskütétel után Gulyás János által adott szeretet reggelin Vágner József és Tóth József egykori fertálmesterek indítványára a testület az alábbi határozatot hozta: „Hogy kisebb jövedelemmel bíró, de arra érdemes egyének is tagjai lehessenek a negyedmesteri testületnek, negyedünkben eddig szokásos volt, s a Szent Donát temetőben húsvét második napján tartandó búcsú alkalmával eddig adott uzsonnát, valamint július hó második vasárnapján tartandó Szt. Donát búcsú alkalmával szokásos volt reggelit megszüntetik, mivel ez a negyedmesterekre igen jelentős költséget jelentett. A rendkívüli időkre való tekintettel továbbá úgy a hivatalos szeretet reggelit, mint a negyedmesteri bemutató és letéti vacsorákat is a legegyszerűbbre

²⁹ Eger. 1932. január 12.

³⁰ Eger. 1932. január 19.

³¹ *Breznay* 1939. 5.

³² DIV TD 2009. 2.1. 1935. február 9.

korlátozzák azért, mert a negyedmesteri testületnek az eskü szellemében való fenntartása és nem a kiszámíthatatlan időt és költséget emésztő trakták és dári-dók tartása” a feladata.³³

A második világháború előestéjén és a háborús években az Egri Negyedmesteri Testület fontosnak tartotta a takarékoságot, s ennek érdekében szabályozta a vendéglátásokat. Először a testület 1941. február 9-én megtartott jubileumi díszközgyűlésén ismertették, hogy az elnökség a letéti traktáknak és a fertálymesteri reggeliknek a leegyszerűsítését indítványozta a választmányban. „Kimondotta a választmány azt, hogy a letéti vacsoráknak csak egyféle húsételből s egy tésztábol szabad állniok, s éjféli 12 óránál tovább nem tarthatnak; a reggeliken is csak egy fajta szerény ételneműt szabad felszolgálni, s déli 12 óránál nem tarthatnak tovább.” Hangsúlyozták, hogy ezzel az egyszerűsítéssel befelé az eddigi versengést kívánják megszüntetni, „a túlzásba vitt esze-iszom vádját akarják lemosni a fertálymesterség nevérol, s a szerényebb életsorsban levő, de becsületes és tisztségre alkalmas polgárok megnyerését a fertálymesteri tisztségre célozzák elérni;” kifelé pedig a közvélemény számára a jó példaadásban rejlő nagy nevelőerőt kívánják hangsúlyozni.³⁴ A Központi Választmány 1941. november 16-án az élelmiszerek beszerzésében mutatkozó nehézségekre és a korlátozó rendelkezésekre való tekintettel további szigorításokat léptetett életbe, amikor olyan határozatot hozott, hogy a következő évben nem tartanak letéti vacsorákat, és a reggeliket is szabályozták, „mert a rendkívüli időkben épen a negyedmestereknek elsősorban kötelessége, hogy a takarékoság terén a legjobb példával járjon elől.” A Cifrasánc negyedben „*vacsora megváltás*” címén a negyedmester 50 pengőt fizetett a fertály pénztárába. A letéti vacsora helyett karácsony harmadik napján (Szent János nap) este vacsora után a kiérdemült fertálymesterek megjelentek a *lemúló negyedmester* lakásán, hogy az 1942. évre jelölt új negyedmestert hivatalosan is megválasszák (Bóta József igazgató tanítót). Ezen összejövetelen csak bort szolgáltak fel.³⁵ Kemenes József, a Város I. kerületének negyedmestere 1942. január 20-án írt levélben hívta meg a negyed fertálymestereit a hivatal átadására, amely a korlátozások miatt az új negyedmester megválasztása alkalmával a suttogón történik, ami a lakásán lesz 1942. január 24-én délután 6 órakor. A suttogón is „csak áldomás pohárnak van helye. Az elmaradó vacsora megváltásául 50 pengő fizetendő be a negyed pénztárába.”³⁶ Az eskütétel utáni reggeliket a háborús években is megszervezték az új fertálymesterek, amelyekről a helyi újság diszkrétan az alábbi kifejezésekkel tudósított: „az egyes negyedek tisztet viselt mesterei az új mester baráti házánál tettek látogatást” (1942), „gyűlés után az új negyedmesterek vendégül látják otthonukban negyedük kiérdemült negyedmestereit” (1943, 1944).³⁷ A helyi lap

³³ DIV TD 2009.2.1

³⁴ Beszámoló az 1941. február 9-én tartott fertálymesteri eskütételi ünnepélyről és az Egri Negyedmesteri testület díszközgyűléséről. Eger, 1941. 24.

³⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára (MNL HML) V-72/b. 10. d.; DIV TD 2009.2.1

³⁶ MNL HML V-72/b. 10.d.

³⁷ Eger. 1942. február 9., 1943. február 6., 1944. február 5.

1940. február 7-i számában olvasható, hogy mivel a fertálymesteri eskütétel pénteki napra esik, ezért a Negyedmesteri Testület elnökségének kérésére „Eger város plébánosa a hagyományos fertálymesteri reggelik résztvevőinek a pénteki böjt alól felmentést adott.”³⁸ Ez pedig azt jelenti, hogy az új fertálymester vendéglátásán húsételt is felszolgáltak.

A negyedekben rendezett trakták, vendéglátások a hivatalban lévő és a kiérdemült fertálymesterek, valamint feleségeik kötetlen együttlétére, barátkozásra nyújtottak lehetőséget. A rendelkezésre álló dokumentumokban és a helyi sajtó híradásaiban 1907 előtt nem találunk adatot arra vonatkozóan, hogy az egri fertálymesterek farsangi időszakban vagy máskor bált, mulatságot szerveztek volna, pedig a különböző iparos körök, egyesületek minden évben rendeztek ilyeneket. A fertálymesterek első ilyen rendezvényére, mulatságára az 1907-ben szervezett Egri Dalünnep és a Dobó szobor leleplezése alkalmából került sor. Az augusztus 4-re, vasárnapra a Korona vendéglő összes helyiségébe szervezett negyedmesteri zártkörű mulatság célja, hogy a befolyt jövedelemből egy versenydíjat ajánljanak fel a dalünnepre. A szervezést július végén az Egri Híradóban közzétett felhívással kezdték, amelyben hangsúlyozták, hogy „negyedmesteri mulatság még nem volt Egerben, ép ezért jelenjünk meg minél nagyobb számban.” A mulatság kezdetét délután öt órára tűzték ki, „míg vége hétfő délelőtt lesz.” A belépődíj személyenként 1 korona, amely a pénztárnál váltható meg, és ugyanitt vásárolhatták meg a résztvevők 50 fillérért Breznay Imre füzetét a negyedmesteri intézmény történetéről és az eddig volt összes élő negyedmesterek névsorával.³⁹ A mulatságon minden negyednek külön asztalt állítanak fel, ahol a tagok gyülekezhetnek. A tánchoz a zenét két cigánybanda fogja biztosítani. Az est a Polgári Dalkör műsorával kezdődik 8 órakor, amely négy dalból áll: 1. Erkel: Himnusz, Szentgáli: Fehér galamb, 3. Fehér az én rózsám háza, 4. Hoppe: Népdalegyveleg. Közlik a rendezvényen közreműködők névsorát is. Díszelnökök: Dr.Párvy Sándor szepesi püspök, Szederkényi Nándor főispán, Hellebronth Géza országgyűlési képviselő, dr. Bőmh János kanonok, Csekó Gábor kanonok, Katinszky Gyula kanonok, volt negyedmesterek. A mulatság elnöke: Gáspárdy Gyula. Pénztárosok: Balkay Béla, Tóth Ágoston. Gazda: ifj. Hám Lajos. Jegyző: Csepreghy Gyula. Ellenőrök: (a jelenlegi fertálymesterek) Város I. negyed: Csepreghy Gyula, Város II. negyed: Kardos József, Város III. negyed: Nagy István, Város IV. negyed: Morandi Béla, Hatvani I. negyed: Szalady Imre, Hatvani II. negyed: ifj.Balázs Ignác, Hatvani III. negyed: Kovács András, Hatvani IV. negyed: Rázsi Kovács János, Maklár I.negyed: Kelemen Kálmán, Maklár II. negyed: Kocsis János, Felnémeti negyed: Vályi Mihály, Cifrasánc negyed: Erős János. Rendezők az összes negyedmesterek.

³⁸ Eger. 1940. február 7. A pénteki böjt alóli felmentés korábban is előfordult: 1923-ban az érsek főpásztor mentette fel a „negyedmesteri lakomán résztvevőket.” Egri Népujság 1923. február 10.

³⁹ Egri Híradó. 1907. július 30. Breznay Imre: A fertálymesterségről. Adalék Eger város történetéhez c. könyvéről van szó.

A táncmulatság igen jól sikerült, ahogy az újság későbbi számában olvashatjuk.⁴⁰ Olyan sokan voltak, hogy szűknek bizonyult a Korona nyári helyisége. „Az eredeti mulatságon a fertálymesterek ... hozzátartozóikkal legnagyobb részt mind megjelentek s fényes tanujelét adták annak, hogy mily szépen megvannak együtt a különböző osztályok, ha nem az ellentéteket élesítik, hanem keresik azt, mi őket összehozza. A táncre két banda szolgáltatta a zenét, ha az egyik elhagyta a ropogós csárdást, folytatta a másik, nem engedve pihenőt sem a táncolóknak” – számol be a hangulatról a tudósító. Nemcsak a fiatalok táncoltak, de az „ősze csavarodott negyedmesterek is táncre perdültek.” A mulatság nemcsak erkölcsi, de anyagi sikert is hozott, ami biztosíték arra, hogy a jövőben is érdemes ilyeneket szervezni. A konkrét összegről nem tudunk, de bizonyára jelentős bevételt hozhatott a rendezvény, hiszen a dalünnep alkalmából elkészítették a díjat, ami „egy egri különlegességet, fertálymestert ábrázol százcímű köpönyegben, pörge magyar kalappal és felszalagozott fertálymesteri bottal. A szobor 25 cm magas és tömör ezüsből van” – olvasható az alkalmi lapban.⁴¹ A díjat az egriek Zander Károly kirakatában tekinthették meg. Ezt a különleges szobrot a Budapesti Asztalos Ifjak Dalköre nyerte el.⁴²

Az 1907-ben megtartott rendezvény sikerén felbuzdulva 1908. augusztus 23-án is megszervezték a mulatságot a Koronában, amely bevételét a Dobó-szobor fenntartási alap javára, illetve jótékony célra és kulturális intézmények javára tervezték fordítani.⁴³

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az egri fertálymesterség szerves részét képezték a tisztségre jelölt személy megválasztásához, eskütételéhez, a tisztségtől való megváláshoz, illetve néhány kerületben a negyed egyházi ünnepeihez kapcsolódó vendéglátások. A rendelkezésre álló források alapján a 19. század utolsó harmadától követhetők nyomon a trakták, de a többször használt „régijó szokás szerint”, „évszázadok óta szokásos”, „évszázados hagyományok által szentesített szokás” kifejezések alapján a korábbi hagyományokat folytató vendéglátásoknak tekinthetjük ezeket. A kötetlen, társas együttlét fontos alkalom volt a különböző társadalmi rétegekből érkező fertálymesterek számára, és hozzájárultak az egyes negyedek identitásának erősítéséhez. Ezért is ragaszkodtak a sokszor komoly kiadással járó vendéglátáshoz. A 19. század végén és 20. század első felében a több fogásból álló vacsorák és a húsételt is tartalmazó „villásreggeli” alapján bíráló vélemények is megfogalmazódtak a tisztséggel szemben. Különösen a gazdasági világválság és a háborús évek alatt hoztak az egyes negyedek, illetve a fertálymesteri testület vezetősége olyan korlátozó intézkedéseket, és kezdeményezték a traktákat kiváltó pénzadományok bevezetését, amelyek jól illeszkedtek a fertálymesterek elesetteket segítő szociális tevékenységéhez.

⁴⁰ Egri Híradó. 1907. augusztus 6.

⁴¹ Egri Dalünnep. A XII. Országos Dalverseny és a Dobó-szobor leleplezésének alkalmi lapja. Eger, 1907. augusztus 17.

⁴² Egri Dalünnep 1907. augusztus 19.

⁴³ Egri Híradó. 1908. július 25, augusztus 15.